

HOOPGEVEND PREKEN

Hoe dragen preken bij aan een hoopvol leven?

Kees van Dusseldorp

Hoop behoort bij de kern van het evangelie van Jezus Christus. Tegelijkertijd behoort hoop tot de kern van het mens-zijn. Maar hoe wordt de hoop van het evangelie ook de hoop van een mens? Hoe geeft God hoop aan mensen en hoe vindt een mens hoop bij de Heer? In deze bijdrage bespreek ik de betekenis van preken in het bieden en vinden van hoop.

De God van de hoop

Op een prachtige manier verbindt Paulus de hoop van het evangelie en de hoop van mensen in Romeinen 15:13 (vertaling Naardense Bijbel): ‘Moge de God van de hoop u vervullen van alle vreugde en vrede in het geloven, zodat gij overvloedig wordt in de hoop in kracht van de heilige Geest!’ De apostel smeedt hier een unieke uitdrukking: ‘de God van de hoop’. Daarmee zegt hij veel over het karakter van God en over de bron van hoop. Heel kort duidt Paulus een geestelijke weg aan: vreugde en vrede in het geloven leiden tot groeiende hoop. Hoop is een belangrijk werkdoel van Gods Geest. ‘Dat wij zouden blijven hopen’ is dan ook het doel van het lezen en overdenken van de Schriften (Rom. 15:4). Met de verkondiging van Christus leren ‘alle volken hun hoop op Hem vestigen’ (Rom. 15:12). Paulus brengt dit alles bij elkaar in zijn krachtige zegenbede.

Veelzeggend is de taalvorm: een zegenbede. Hoop geven en hoop vinden zijn geen maakbare processen. Woorden en daden, bedoeld om te bemoedigen, wekken alleen nieuwe hoop als God ze met zijn zegen bekrachtigt. Wij kunnen die hoop niet organiseren. We kunnen er wel om bidden en erop reflecteren. Hoe werkt het als mensen hoop vinden of hervinden? Hoe verloopt dit in de praktijk van leven en geloven? Paulus maakt duidelijk dat hoop ontstaat waar mensen van Christus horen en Hem leren kennen. Dat is ook de kern van de prediking. De prediking leeft onder de zegenbede van de apostel dat de gelovigen overvloedig mogen worden in de hoop.

Preken als communicatie van hoop

In de homiletiek (de bezinning op de praktijk en theologie van de prediking) is veel aandacht voor het perspectief van de hoop. Hierbij gaat het niet zozeer over hoop als *inhoud* van de preek (preken *over* hoop), als wel over hoop als *effect* van een preek (preken *geven* hoop). Mensen putten hoop uit preken. Ze ervaren preken als hoopgevend.

De tweejaarlijkse internationale conferentie van de Societas Homiletica droeg in 2006 het thema: ‘Preaching as a language of hope’ (‘prediking als een taal van hoop’.) Het jaarlijkse ‘Festival of Homiletics’ in de Verenigde Staten was in 2023 gewijd aan het thema: ‘Preaching

Hope for a Weary World' ('hoop preken voor een vermoeide wereld').¹ In beide conferenties ging het over preken als het doorgeven en versterken van hoop. Als Gods Geest de prediking zegent, ontvangen hoorders in en door de prediking nieuwe hoop en worden ze bemoedigd. Hoe werkt dit? Wat betekent dit voor de prediker? Hierover wordt in de homiletiek op verschillende niveaus nagedacht.

Prediking komt voort uit hoop

Hoop is voor de prediking een fundamentele en theologische basis. Voor Rudolf Bohren is 'de preek als belofte' een van de drie tijdvormen van het Woord van God voor vandaag (naast 'de preek als herdenking' en 'de preek als presentie'). De belofte is de bron van hoop en houdt hoop levend. 'Wij verkondigen de God die komt,' schrijft hij. Bohren vindt het onmisbaar dat alle prediking gericht is op de komende Redder en Rechter. Niet om de actuele en moeizame werkelijkheid te ontvluchten, maar om de glans én de ellende van het heden zichtbaar te maken in het licht van de toekomst. Als dat gebeurt, ontstaat er wijsheid, verwachting, moed en oriëntatie. Bohren merkt op dat hopen ook iets is wat een mens moet leren. Hiervoor is oefening en tijd nodig: regelmaat in het luisteren naar preken.²

Hans van der Geest onderscheidt drie dimensies aan elke preek waarin Jezus Christus wordt verkondigd: geborgenheid, bevrijding en inzicht. Hoop relateert hij aan bevrijding. Bevrijding sluit aan op het diepmenselijke verlangen naar verlossing voor onoplosbare problemen. Om hoop te bieden, dient het werkelijke leven volledig serieus genomen te worden, inclusief schuld en schaamte van de hoorders. Het evangelie is dan een onverwacht, maar bevrijdend woord van buiten de eigen horizon. Hiervoor is het nodig dat de prediker zelf verwonderd is over wat hij of zij niet zelf kan bedenken, maar toch heeft gehoord. Naar die bevrijdende en bemoedigende ervaring van hoop zoekt de prediker biddend, lezend en reflecterend in de preekvoorbereiding.³

Alleen concreet preken geeft hoop

'Hoop' is altijd de primaire toonsoort geweest van de 'black preachers'. Wayne E. Croft Sr. analyseert dit in de Afro-Amerikaanse prediking uit de tijd van de slavernij en de burgeroorlog. De prediking hield de hoop op bevrijding levend en gaf moed aan de zwarte bevolking.⁴ Croft

¹ De bijdragen aan deze conferentie zijn gepubliceerd in C.J.A. Vos, L.L. Hogan & J.H. Cilliers (eds.), *Preaching as a language of hope* (Studia Homiletica 6), Pretoria 2007, 29-58. Van het festival zijn wat impressies te vinden op <https://festivalofhomiletics.com/>. Th.G. Long, *Preaching from Memory to Hope*, Westminster 2009 merkt op dat op de kansel meer aandacht moet komen voor Gods presentie in ons midden en voor eschatologische thema's.

² R. Bohren, *Predigtlehre*, Gütersloh 1980. In zijn taal: 'Die Zeitformen des Wortes: Erinnerung, Verheissung, Gegenwart'.

³ H. van der Geest, *Du hast mich angesprochen, Die Wirkung von Gottesdienst und Predigt*. Zürich 1978. Een belangrijk accent op de belofte is te vinden bij C. Trimp, *Klank en weerklink. Door prediking tot geloofservaring*, Barneveld 1989, die stelt dat alle prediking belofte-prediking moet zijn. Bij Trimp interacteert 'belofte' overigens niet met 'hoop', maar met 'geloof'.

⁴ W.E. Croft Sr., *The Motif of Hope in African American Preaching during Slavery and the Post-Civil War Era: There's a Bright Side Somewhere*, Lanham 2017. In zijn boek *Preaching as Resistance: Voices of Hope, Justice and Solidarity*, Nashville 2018, neemt Ph. Snider dertig actuele preken op waarin hoop als contra-geluid tot

onderscheidt in deze preken twee oriëntaties. Het preken van hoop op de toekomstige wereld ('the other-worldly hope') bemoedigde de slaven om het in pijn en problemen vol te houden. Van deze prediking ging vooral kracht en troost uit. Daarnaast is er de prediking van hoop in de actuele realiteit ('the this-worldly hope'). Bijbelverhalen als de uittocht uit Egypte werden in de verkondiging tot model-verhalen om mensen aan te zetten tot verzet en strijd.

Croft ontdekte dat na de afschaffing van de slavernij deze twee oriëntaties steeds meer op elkaar betrokken werden. In de *maatschappelijk gerichte* prediking werden naast vrijheid ook persoonlijke thema's als vorming, ontwikkeling en heiliging tot klinken gebracht. In de *toekomstgerichte prediking* werd de aandacht voor persoonlijk heil verbreed tot verlossing voor de hele schepping. Croft stelt dat preken alleen hoopgevende kracht hebben als ze verbonden zijn aan de sociale setting van de hoorders. Die oriëntatie op de concrete werkelijkheid is een voorwaarde voor echte hoop. Anders ontstaat geen nieuwe moed of zelfs valse hoop. Eerlijke betrokkenheid op de rauwheid van het leven moet blijken en in het perspectief van God worden gezet. Zo wordt de taal van de feiten geconfronteerd met de taal van de belofte. Waar dit gebeurt, weten hoorders zich bemoedigd, krijgen ze perspectief en kunnen ze er weer tegenaan.

Luisteren: hopen op nieuwe hoop

Om te ontdekken hoe je in preken hoop kunt wekken, is bezinning op de performatieve, creatieve en constructieve dimensies van de taal nodig. Als een preek aanzet tot nieuwe associaties en beelden, breekt het gesloten verstaansveld open en ontstaat voor de hoorder een nieuw perspectief. De hoorder beseft dat de ervaren werkelijkheid niet het enige is en put zo nieuwe hoop. De preek is hiermee in zichzelf al een hoopgevende praktijk. Cas Vos noemt de preek een vaartuig van hoop ('a vessel of hope') of een verpakking van hoop ('a sheath of hope').⁵ Het feit dat er gepreekt wordt, wekt al hoop. Geen wonder dat mensen in tijden van crisis en rampen meer de neiging hebben om naar de kerk gaan. Het geeft hoop dat er iemand is die woorden zoekt om de crisis te benoemen en in perspectief te plaatsen én de moed heeft om daarbij de naam van Jezus Christus te noemen.

Het verlangen naar hoop motiveert hoorders om naar preken te luisteren. In de praktijk wordt dit verlangen lang niet altijd vervuld. Er ontstaat geen hoop als de werkelijkheid er niet echt mag zijn of als de geschetste hoop niet realistisch is. Hoop ontstaat evenmin als het nieuwe perspectief teveel is ingekleurd door persoonlijke, maatschappelijke of politieke belangen van de prediker of als het gepreekte evangelie niet in balans is. In het beste geval gaat de hoorder onveranderd en dus teleurgesteld naar huis. In het slechtste geval wordt de hoorder met valse hoop op het verkeerde been gezet. Toch is het verlangen naar hoop zo sterk, dat mensen bereid zijn om veel preken aan te horen. Hoop op nieuwe hoop is een krachtige motivator om te komen luisteren.

Taal die hoop wekt

verandering in de samenleving heeft geleid. K. van Ekris, *Making See. A Grounded Theory on the prophetic dimension in preaching*, Zürich 2018, spreekt over hoop als transformerende kracht in het heden (204-207).

⁵ C. Vos, 'Preaching the Language of Hope', in: *Preaching as a language of hope*, 11-28. Aandacht voor taal en effect van preken is een dominant kenmerk van de zogeheten New Homiletic beweging. Wie dit serieus neemt, zal pleiten voor zorgvuldig en creatief taalgebruik. Die kwaliteiten gaan gemakkelijk verloren wanneer predikers teveel voor de vuist weg formuleren.

Het vinden van nieuwe hoop is niet alleen een rationeel proces. Hoop ontstaat in het hart. Voor sommige hoorders is een overtuigend betoog hiervoor voldoende. De meeste hoorders hebben ook beelden en beleving nodig om anders naar de werkelijkheid te leren kijken. Dit is een krachtige eigenschap van taal. We gebruiken taal om te motiveren, te inspireren, te bemoedigen en mee te leven. Hoop kan niet worden bewezen, maar wel worden gewekt. Daarvoor zijn opener taalvormen nodig dan alleen het betoog. Het vertellen van verhalen van hoop, uit de Bijbel, de geschiedenis of de actualiteit, neemt de hoorder mee in een ander perspectief. Het gebruik van beelden en metaforen breekt de werkelijkheid open. Als Micha profeteert: ‘zij zullen hun zwaarden omsmeden tot ploegijzers’, zien we dat voor ons. Zo putten we hoop, zelfs tegen de zichtbare werkelijkheid in. Als Jezus vertelt over ‘het koninkrijk van God’, ontdekken we die door in zijn verhalen mee te gaan.

In preken is krachtige verbeelding van het evangelie nodig. Zulke preken werken ook ontregelend. Bestaande en vertrouwde verhalen worden opengebroken en zekerheden van hoorders komen op het spel te staan. Hoop is een kritische dimensie van het evangelie. Dit vraagt om oefening in creativiteit en taalkracht door de prediker. En om moed om nieuwe taal te gebruiken.⁶

Hoopgevend preken

Terug naar de zegenbede van Paulus in Romeinen 15:12: ‘Moge de God van de hoop u vervullen van alle vreugde en vrede in het geloven, zodat gij overvloedig wordt in de hoop in kracht van de heilige Geest!’ In de ruimte van deze zegenbede wekken preken hoop. Het fenomeen, de inhoud en de taal van de preek: dit alles communiceert hoop. Predikers geven zich hieraan door zich de hoopvolle essentie van hun boodschap te realiseren en die met eerlijke, krachtige en creatieve preken op te roepen. Want onze God is ‘de God van de hoop’.

Ter verwerking

1. Hoe werkt het bij jou: functioneert hoop vooral als een bron van troost, of meer als een bron van verzet?
2. Waarom is het voor het vinden van nieuwe hoop nodig dat ook de rauwheid van de werkelijkheid eerlijk benoemd wordt?
3. In hoeverre herken je ‘hoop op nieuwe hoop’ als motivatie om te luisteren naar preken?

⁶ K. van Dusseldorp, *Preken tussen de verhalen. Een homiletische doordenking van narrativiteit*, Utrecht 2012, 193-194, 232-234, 263-266; J. Hermelink, ‘The Theological Understanding of Preaching Hope’, in: *Preaching as a language of hope*, 29-58; Th.H. Troeger, ‘Seeing Visions and Dreaming Dreams: The Imaginative Power of Preaching Hope’, in: *Preaching as a language of hope*, 59-72.